

Značenje Zavičajne zbirke

Crisiensia Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci¹

IVANA ĐIKIĆ

Glogovničke bune 12

HR - 48260 Križevci

ivana.djickic83@gmail.com

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 21. 01. 2013.

Prihvaćeno/Accepted: 08. 02. 2013.

Zavičajna zbirka Crisiensia Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci značajna je zbog toga što pridonosi povijesnom, kulturnom i znanstvenom razvoju lokalne zajednice te svojim postojanjem upotpunjuje i obogaćuje hrvatsku kulturu.

Zbirka je osnovana 1975. godine s ciljem sakupljanja sve knjižnične građe (knjiga, časopisa, brošura, kalendara, audiovizualne građe i dr.) koja se u bilo kojem smislu odnosi na Križevce i bližu okolicu (po svom sadržaju, mjestu izdanja, porijeklu autora ili vezi pojedinih autora s križevačkim krajem).

Rad donosi opći pregled stanja Zavičajne zbirke Crisiensia. Knjižnična građa koja se u njoj čuva ovdje je podijeljena u pet poglavlja: Znamenitosti u Zbirci, Građa sa starim oznakama i pečatima, Serijske publikacije i hemeroteke, Znamenite ličnosti rođene u Križevcima i njihova djela u Zbirci i Znamenite ličnosti koje su svojim životom ili radom vezane uz Križevce i njihova djela u Zbirci. Kao posebno poglavlje izdvojeno je križevačko tiskarstvo i nakladništvo koje je u Križevcima vrlo razvijeno u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća zahvaljujući petorici tiskara, knjižara i nakladnika - Gustavu Neubergeru, Vilku Schwartzu, Milanu Neugebaueru, Josipu Goldbergeru i Jakobu Breyeru.

Uz to, u radu je prikazano kako Knjižnica, da bi prikupila knjižničnu građu u Zavičajnu zbirku i popularizirala je, surađuje sa svojim korisnicima, udrugama i institucijama iz grada i okolice.

Ključne riječi: Križevci, Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci, zavičajna zbirka, Zavičajna zbirka *Crisiensia*, stare i rijetke knjige

Uvod

U posljednje vrijeme sve se više aktualizira pitanje očuvanja zavičajne kulturne baštine. Tome

doprinosu i brojne akcije i medijski istupi pojedinih kulturnih institucija koje u društvu nastoje probuditi svijest o važnosti očuvanja kulturnih dobara. Rad na očuvanju zavičajne građe podijeljen je između različitih društvenih institucija od kojih su brigu za zavičajnu knjižničnu građu uglavnom preuzele narodne knjižnice. Time se njihova uloga proširila te one uz ostale ustanove, poput muzeja, arhiva i sl., postaju sakupljači i čuvari zavičajnog kulturnog blaga.

Knjižničari Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci također su prepoznali vrijednost

¹ Rad se temelji na diplomskom radu *Značenje zavičajne zbirke Crisiensia Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci* obranjenom na Odsjeku za informacijske znanosti (Katedra za bibliotekarstvo) Filozofskog fakulteta u Zagrebu u travnju 2012. godine. Nastao je na temelju istraživanja provedenog u Zavičajnoj zbirci *Crisiensia*, razgovora s ravnateljicom Gradske knjižnice prof. Marjanom Janeš-Žulj i djelatnicom knjižnice prof. Martinom Poturičekom te navedenih izvora i literature.

i bogatstvo zavičajne građe koja se u knjižnici prikuplja već više od 170 godina koliko knjižnica i postoji.² Zato su osnovali Zavičajnu zbirku *Crisiensia* u kojoj izdvajaju svu vrijednu zavičajnu građu čuvajući je za buduće generacije.

1. Zavičajna zbirka *Crisiensia*

Zavičajna zbirka sastavni je dio narodnih knjižnica, a čini je prikupljena, sređena i obrađena tiskana građa i druge publikacije koje se u zavičajnu zbirku izdvajaju po najmanje jednom od tri osnovna kriterija: ako se svojim sadržajem odnose na zavičaj, ako su tiskane u njemu i ako je njihov autor za zavičaj vezan svojim rođenjem ili djelovanjem.³

Cilj osnivanja Zavičajne zbirke *Crisiensia* jest sakupljanje knjižnične građe koja se u bilo kojem smislu odnosi na zavičaj te time prikazati cjelokupni život križevačkog područja i okolice i poslužiti kao izvor informacija o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kraja. Zbirka djeluje u sklopu Gradske knjižnice te korisnicima daje na uvid knjižnu i neknjižnu građu⁴ koja pruža mnoštvo informacija o poznatim osobama, događajima i općenitim stvarima vezanim za Križevce i križevački kraj. Njezin način rada jednim

je dijelom reguliran *Zakonom o knjižnicama* (NN br. 105/97)⁵ i *Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj iz 1999. godine*⁶.

Knjižničari su s formiranjem i izgradnjom Zbirke započeli 1975. godine, a jedna od prvih aktivnosti bilo je prikupljanje novinskih članaka u hemeroteku (zbirku novinskih isječaka). Prvobitni fond činile su publikacije koje su bile u sastavu same knjižnice, no kasnije se taj broj postupno povećao zahvaljujući određenim naslovima koji su

Slika 1. Prostorija u kojoj je smještena Zavičajna zbirka *Crisiensia*.

dospjeli u fond preko ostavština starijih Križevčana, što se lako može vidjeti zahvaljujući njihovim potpisima ili posvetama te pečatima knjižnice. Zbirka je brojčano najviše porasla unatrag deset godina. Prema podacima iz elektroničkog kataloga (ne uzimajući u obzir neobrađenu građu), dosad je obrađeno i evidentirano preko 1500 publikacija, no taj broj svakim danom sve više raste.

Što se tiče područja koja zbirka obuhvaća, ono se tijekom godina mijenjalo. U prošlim vremenima zavičajna se građa prikupljala iz šireg područja (Koprivnica, Bjelovar i dr.), dok se danas zavičajni fond bazira isključivo na gradu Križevcima i užoj

2 Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci potječe od Ilirske čitaonice koju je utemeljio Ljudevit Vukotinović 1838. godine i jedna je od najstarijih knjižnica i čitaonica u Hrvatskoj. Otad do danas knjižnica kontinuirano djeluje pod raznim nazivima i na raznim lokacijama u gradu. Više o povijesti Knjižnice:

1. Iz povijesti. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/knjiznica/_oknjiznici_izpovijesti.asp (17. siječnja 2012.)

2. Marjana Janeš-Žulj. 170 godina organiziranog čitanja u Križevcima: od Ilirske čitaonice do Gradske knjižnice. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/knjiznica/_oknji_170_god_org_cit.asp (17. siječnja 2012.)

3 Aleksandra Malnar, *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 1996., str. 113-120.

4 *Knjižna građa*: knjige, časopisi, brošure i dr. *Neknjižna građa*: sitni tisak (kalendari, pozivnice, razglednice, plakati, letci), audiokasete, videokasete, CD-i, CD-ROM-ovi, DVD-i i dr.

5 Narodne novine. Zakon o knjižnicama. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (20.2.2012.)

6 Narodne novine. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (20.2.2012.)

okolici koja obuhvaća teritorij općina Sv. Ivan Žabno, Sv. Petar Orehovec, Gornja Rijeka i Kalnik.

2. Poslovanje Zavičajne zbirke

Crisiensia

2.1. Smještaj, pristup i uvjeti korištenja

Zbirka je izdvojena iz općeg fonda i smještena u zasebnu prostoriju veličine oko 20 m². Prostorija se nalazi u prizemlju Gradske knjižnice i u njoj je pohranjena većina zavičajne građe koja je abecednim redom smještena na drvenim policama ili u staklenim ormarima. Jedan dio publikacija zbog nedostatka prostora nalazi se na Studijskom odjelu ili na Odjelu za odrasle, ovisno o broju primjeraka i starosti građe. Građa je raspoređena i smještena prema vrsti, ovisno o tome je li riječ o serijskim ili omeđenim publikacijama i dr. Jedan dio građe pohranjen je u posebnim registratorima i kutijama. Riječ je o sitnom tisku (fotografijama, razglednicama, pozivnicama i dr.) te audiovizualnoj građi, ali i vrijednim dokumentima starih Križevčana, poput svjedodžbi, iskaza i sl. koji su od posebne važnosti za sam fond. Zbog njene iznimne vrijednosti Zbirci nije u potpunosti moguć slobodan pristup, no korisnicima je omogućeno njezino korištenje u samoj prostoriji gdje se Zbirka nalazi ili na Studijskom odjelu Knjižnice. Korisnici do građe dolaze uz prethodnu najavu djelatnicima s bilo kojeg odjela jer ne postoji knjižničar koji je zadužen za rad u Zbirci. Oni im pružaju uvid u stanje Zbirke i omogućuju rad u prostoriji u kojoj se nalazi adekvatna oprema, poput prijenosnog računala, ili im, uz vlastito odobrenje ili odobrenje voditeljice knjižnice (ovisno o kojim je publikacijama riječ; npr. radi li se o novijim primjercima koji se čuvaju u većem broju primjeraka ili o starim rijetkim knjigama), građu daju na posudbu. Posuđena građa zapisuje se u napomenu pored korisničkog računa (imena korisnika) te se prema dogovoru određuje vremenski rok vraćanja. Ako je korisniku potreban veći broj publikacija, kako bi se izbjeglo nepotrebno čekanje i gužva koja se obično stvara nakon što knjižničar s nekog drugog odjela mora napustiti svoje radno mjesto i svoj rad usmjeriti na Zavičajni odjel, poželjno je,

no ne i obavezno, da se korisnik prethodno najavi s temom ili popisom djela kako bi knjižničari što jednostavnije i efikasnije pružili uslugu te pripremili traženu literaturu. Pretragom elektroničkog kataloga moguće je vidjeti svu obrađenu građu iz Zbirke koja se od ostale obrađene građe razlikuje po tome što nosi oznaku ZZC (*Zavičajna zbirka Crisiensia*).

Zbirkom se najčešće služe učenici ili studenti koji prikupljaju građu tematski vezanu za školske projekte i referate, povjesničari i ostali znanstvenici koji Zbirku koriste za proučavanje i svoj istraživački rad te svi oni koji žele saznati bilo što vezano za Križevce i križevački kraj, Kalnik ili poznate osobe grada i okolice.

No, osnovni problem koji se javlja pri funkcioniranju i očuvanju Zbirke je nedostatak prostora. Građa nije u potpunosti adekvatno smještena, već je prostorno skućena te je, ovisno o kvaliteti i vrijednosti građe, jednim dijelom razvrstana na više odjela na kojima se čuva. Do promjene bi trebalo doći u sljedećih nekoliko godina premještanjem kompletne Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci u novi prostor, čime bi se znatno poboljšali uvjeti i mogućnosti za sam rad Zbirke.

2.2. Nabava knjižnične građe

Prema *Preporukama za ustroj zavičajnih zbirki u narodnim knjižnicama*, u zavičajnu zbirku ulaze »sva društvena, gospodarska, politička i duhovna zbivanja koja su zabilježena na bilo kojem mediju (materijalu), a sadržajem se odnose na zavičaj.«⁷

Građa za križevačku Zavičajnu zbirku nabavlja se kupnjom, darom građana ili ustanova i zamjenom. Starija građa najviše je prikupljena darovima, dok je jedan dio nabavljen iz antikvarijata. Nerijetko se događa da antikvarijati sami ponude knjižnici kupnju određene starije knjige koja je tematski, prema autoru ili pečatu vezana za križevački kraj. Na isti način i druge knjižnice nude literaturu vezanu za zavičaj te se time fond Zbirke konstantno nadograđuje.

⁷ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf>

Kod preuzimanja donirane građe donatori imaju pravo izabrati žele li ostati anonimni ili se na određenu publikaciju smije staviti pečat uz koji će stajati ime i prezime donatora.

Povećanju knjižničkog fonda Zavičajne zbirke *Crisiensia* jednim dijelom pridonosi i Gradska knjižnica koja vodi samostalnu izdavačku djelatnost čime potiče izdavanje publikacija vezanih za zavičaj, povijesne osobe ili događaje i promovira križevački kraj, dok su se za bogatstvo starijeg dijela Zbirke pobrinuli gradski tiskari iz 19. i prve polovice 20. stoljeća. Uz ostalu vrijednu knjižnu i neknjižnu građu, u Zavičajnu zbirku je, zahvaljujući Gospodarskom učilištu, pristizala i još uvijek pristiže građa od vrijedne znanstvene i stručne važnosti iz područja poljoprivredne struke, dok u religijskom smislu važnu ulogu za Zbirku čini građa koju povezujemo s grkokatoličkom biskupijom te izdavaštvo duhovne literature vezane za Dane Sv. Marka Križevčanina i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«.

U nabavi bilo kakve knjižnične građe vezane za zavičaj važnu ulogu imaju i knjižničari koji se neprestano informiraju o događajima u gradu te nastoje prikupiti sav izdani materijal na području koje Zbirka pokriva, bez obzira je li riječ o sitnom tisku ili časopisima i knjigama. Oni su također u stalnoj komunikaciji s knjižnicama i ostalim institucijama sličnog karaktera u regiji i šire.

Kako zbirku ne može osnovati manja područna knjižnica, već samo razvijenija (iako manje knjižnice imaju važnu ulogu u sakupljanju zavičajne građe koja će se izdvajati iz ostalog fonda)⁸ tako se jedan od oblika nadogradnje Zbirke zbiva uz pomoć građe iz manjih mjesta iz okolice, npr. Velikog Ravna. Pristigla građa uvrštena je abecednim redom na police Zavičajnog odjela i u fazi je knjižnične obrade te je svojim preseljenjem i vrijednim sadržajem uvelike doprinijela razvoju Zbirke.

Proširenju Zbirke također pomažu brojne institucije, nakladnici, autori i ravnatelji raznih ustanova čija se građa pohranjuje i čuva za buduće generacije.

2.3. Stručna obrada i zaštita knjižnične građe

Stručna obrada građe (inventarizacija, klasifikacija i katalogizacija) Zavičajne zbirke obavlja se na isti način kao i za ostali fond Knjižnice - uz pomoć programa *METELWin* namijenjenog automatizaciji poslovanja u knjižnicama. No, valja naglasiti da je obrada zavičajne građe puno zahtjevnija pa je obrađen samo dio fonda Zavičajne zbirke (oko 1500 jedinica knjižnične građe), dok ostatak zavičajnoga fonda još čeka stručnu obradu.

Kada je riječ o inventarizaciji, fond Zbirke inventarizira se u računalnom programu zajedno s ostalom građom, ali na kraju godine građa koja pripada Zavičajnoj zbirci izdvaja se i ispisuje u zasebni registar. Omeđene publikacije katalogiziraju se prema *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone, a klasificiraju se prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDK). Zbog smještaja građe u Zbirku sve zavičajne publikacije na signaturnoj naljepnici dobivaju oznaku ZZC (*Zavičajna zbirka Crisiensia*) i smještaju se abecednim redom.

Maturalni, diplomski, magistarski, doktorski i ostali radovi obrađuju se kao i monografije, osim što se u napomenu stavlja upozorenje da je riječ o jednom od spomenutih radova.

Serijske publikacije nisu u potpunosti evidentirane pa je jedan dio građe neobrađen, a obrađeni je dio u katalogu smješten prema brojevima i godištima te također nosi oznaku Zavičajne zbirke.

Efemerna i ostala sitna građa te rukopisi, muzikalije, fotografije, karte i dr. nisu u potpunosti obrađeni, već su uglavnom po godištima razvrstani u razne mape i kutije na kojima je zabilježena godina izdanja i čekaju daljnju obradu. Obrade ni dio postavljen je na internetskim stranicama Knjižnice. To su uglavnom digitalizirane stare razglednice Križevaca i Kalnika, zbirke pozivnica i ostalih starih dokumenata.

Članci iz novina kronološki su poredani u mapama. Jedan dio članaka je digitaliziran (riječ je o člancima iz *Jutarnjeg* i *Večernjeg* lista unazad nekoliko godina) i pristup im je omogućen putem internetskih stranica Knjižnice.

⁸ Malnar, *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. str. 114.

Gotovo sva obrađena građa Zbirke može se pronaći u elektroničkom katalogu Knjižnice. Da bi se korisnicima olakšalo pretraživanje Zbirke, u elektroničkom katalogu moguće je odabrati osnovni UDK s oznakom ZZC, čime se izdvaja građa koja je smještena u Zavičajnoj zbirci *Crisiensia*, bez obzira je li riječ o tiskanoj građi, CD-ROM-u, DVD-u ili VHS-u. Radi lakšeg snalaženja korisnik može odabrati opciju pretraživanja građe Zbirke prema autoru, naslovu, signaturi ili godini izdanja. Pri uvođenju publikacija u katalog knjižničari uglavnom stavljaju u napomenu natuknicu zašto je baš to djelo pripalo fondu Zavičajne zbirke. Obično se kao napomena ispisuje ime osobe koja je vezana za zavičaj, a nalazi se u tom djelu ili je autor toga djela. U slučaju da autor djela nije vezan za zavičaj, ali teme koje obrađuje jesu, u napomenu se stavlja nekoliko rečenica koje objašnjavaju sadržaj, tj. razlog zbog kojeg to djelo pripada Zbirci.

Većina građe koja se nalazi u Zbirci starijeg je datuma i vrlo je vrijedna te je knjižničarima cilj da je što duže očuvaju u izvornom obliku - stoga se ona ne lijepi i ne označuje pečatima. Njena restauracija, ovisno o financijama, prepuštena je stručnjacima. Zbirka se, prvenstveno zbog zaštite, nalazi u zatvorenom pristupu, no korisnicima je omogućeno da se njome koriste na mjestu gdje se određena jedinica građe nalazi, bez obzira je li riječ o prostoriji Zavičajne zbirke, gdje je većina građe, ili Studijskom odjelu, gdje se nalazi građa vezana za hemeroteku.

Jedan od oblika očuvanja tiskane građe jest i proces digitalizacije. Osim građe koja se nalazi u Zbirci (npr. hemeroteke i starijih dokumenata i razglednica), Knjižnica je sudjelovala i u digitalizaciji građe iz knjižnice Križevačke biskupije. Digitaliziran je primjerak *Pontifikala (Pontificale)*, rukopisne liturgijske knjige na pergameni iz 1433. godine kojom se služi biskup za vrijeme svećanih euharistijskih slavlja, posebice kod ređenja svećenika.⁹ Knjiga ima 137 pergamentnih listova ozna-

čenih rimskim brojevima te je ispisana goticom u crvenoj i crnoj boji, a prepisivač je bio Laurentius de Warasd.¹⁰ Originalan primjerak čuva se u knjižnici Križevačke biskupije, dok se u Zavičajnoj zbirci može naći primjerak na CD-ROM-u.

Knjižnica u suradnji s tvrtkom Point iz Varaždina, koja održava knjižnični računalni program, kreće u proces digitalizacije djela Franje Markovića.

3. Sadržaj Zbirke

3.1. Znamenitosti u Zbirci

Fond zavičajne zbirke čini građa iz različitih razdoblja. Najstarija evidentirana knjiga je iz 1730. godine. Riječ je o djelu Nikole Bengera koji je na latinskom objavio 16 djela, a ono koje se nalazi u Zbirci i najzanimljivije je za Križevce jest *Regina martyrum innumeris gratiis Corusca, Dei mater dolorosa Maria. Crisiensis Urbis Urbs refugii, Conscripta, per p. (opis razvoja sakralnog kipa do proštenjarske crkve u predgrađu Križevaca - Koruškoj)*.¹¹

Jedna od najstarijih knjiga u Zbirci je i *Series banorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, sub regibus Croatiae, Ungariae, et Ungariae Austriac* iz 1737. godine autora Franje Zdelara, također rođenog Križevčanina.

Od ostalih znamenitosti važno je spomenuti originalni primjerak Gajeve *Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisa* iz 1830. godine i originalni *Zapisnik Narodne čitaonice* iz Križevaca iz druge polovice 19. stoljeća. Na njegovom početku stoje *Pravila članova društva, njihova prava i dužnosti*.

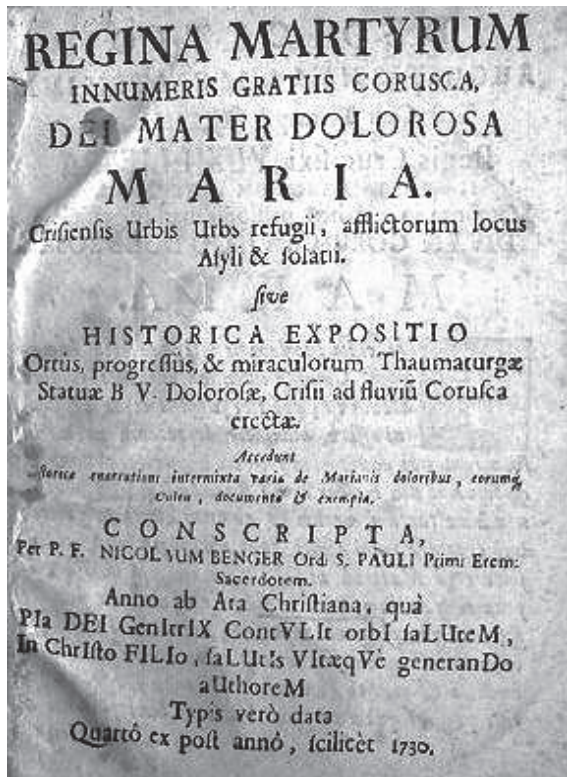
U *Zapisniku* je moguće pronaći značajna imena s križevačkog područja onoga doba jer se vodila evidencija redovitih članova Čitaonice. Oni su uredno navedeni abecednim redom, a *Zapisnik* je ispunjen do samoga kraja s više različitih rukopisa.

9 Josip Bratulić, Stjepan Damjanović, *Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Sv. 1 (VII.-XVII.st)*, Križevci: Veda, 2005., str. 142.

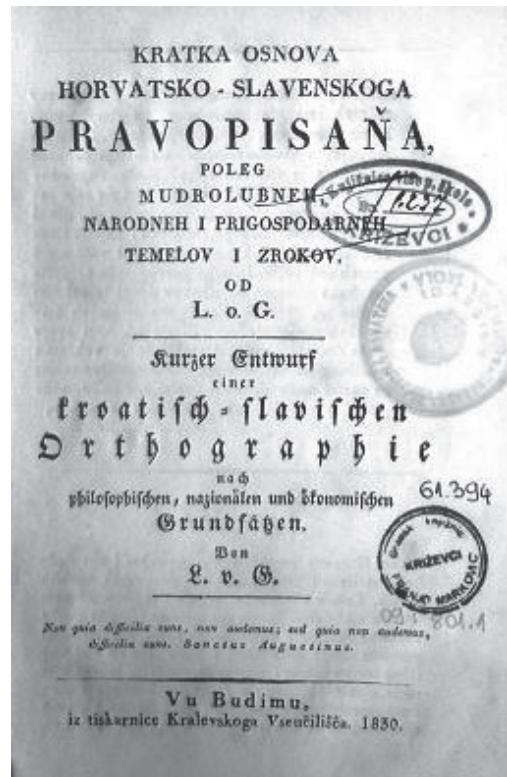
10 Isto, str. 142.

11 Rade Milosavljević, *Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja*, Križevci: Povijesno društvo Koprivnica, 1988., str. 19.

Slika 2. *Regina martyrum*, 1730., (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

Slika 3. *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa* Ljudevita Gaja iz 1830. godine. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

Još jedna knjiga starijeg datuma iz Zbirke je *Putovanje po Bosni* Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz 1858. godine. Djelo se ističe po naslovnoj stranici ispunjenoj starim pečatima, između ostalog i pečatima križevačkih ustanova.

Također, zanimljiva je i sitnija građa, stari dokumenti, npr. rukopisne svjedodžbe, zbirke starih pozivnica, stare članske iskaznice, razglednice i dr., od kojih se neke mogu naći u digitaliziranom obliku na internetskim stranicama Knjižnice, dok su originali pohranjeni u posebnim mapama. Uz to postoji i niz različitih vrijednih časopisa poput *Vienca*, *Danice* i dr. te djela drugih autora, koja su, ovisno o svojoj vrsti, navedena u idućim poglavljima rada.

3.2. Knjižnična građa sa starim oznakama i pečatima

Iako je jedan od kriterija za građu koja ulazi u fond Zavičajne zbirke taj da ona sadržajem, autorom ili nakladnikom mora biti vezana za križeva-

Slika 4. Primjeri pečata koji se nalaze na naslovnici knjige *Dom kulture Križevci, Hrvatsko - Njemačko društvo u Križevcima i knjižara Josipa Goldbergera*, (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

Slika 5. Pečat knjigovežnice Josip Perše Križevci (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

čki kraj, postoji građa koja taj kriterij ne zadovoljava, no ipak zauzima važno mjesto na policama Zbirke.

Riječ je o starijoj literaturi, uglavnom knjigama koje su obilježene raznim starim pečatima i naljepnicama. Te oznake isključivo su vezane za lokalne institucije i radnje te potječu iz različitih razdoblja, a sam sadržaj građe, kao i autori, nije vezan za zavičaj. Pečati su svjedoci povijesnog puta publikacija koje su, prije nego što su završile u Zavičajnoj zbirci knjižnice, jedan dio svoga vijeka provele na policama različitih škola, ureda i sl. Oni su također svjedoci vremena, ovisno o razdoblju u kojem se ta građa našla, bez obzira je li riječ o političkom i državnom uređenju ili o promjeni određenih ustanova ili naziva nekih institucija.

Takva literatura izdvojena je iz općeg zavičajnog fonda i smještena na posebnu policu koja nosi oznaku »Stari pečati«. No, vrijedni stari pečati mogu se naći i u građi koja se nalazi na ostalim policama Zbirke.

Djela su raspoređena po abecednom redu, a u elektroničkom kataložnom opisu naglašeno je da se u nekim od publikacija kao posebna vrijednost nalazi i stari pečat. Same oznake smještene su na različite dijelove knjiga, od korica i naslovnica do stranica ispunjenih tekstom, no većina ih se nalazi na naslovnoj ili na poledini naslovne stranice. Neke publikacije nose samo jednu oznaku, dok ih neke imaju više.

Kako su se mijenjala vremena, a s njima i sudbina određenih publikacija, na jednoj stranici

moguće je vidjeti i nekoliko pečata različitih institucija ili različite pečate istih institucija koje su kroz godine mijenjale svoje nazive (npr. zbog promjene naziva država na našim prostorima).

U nekim slučajevima, kod djela koja sadrže više različitih pečata, svi pečati su ostavljeni, dok su negdje noviji stavljeni preko starijih. U nekim pak publikacijama stariji su pečati jednostavno prekriveni te je pokraj prekrivenog stavljen novi pečat.

Djela obilježena različitim starim oznakama dobivaju dodatnu vrijednost te je proučavanjem pojedinih pečata moguće ujedno proučavati i odnose između pojedinih institucija, ali i raznih povijesnih ideologija te političkih situacija i uvjerenja, osobito kada je riječ o politički izražajnijim djelima koja su ostala sačuvana.

Zahvaljujući oznakama koje ta građa posjeduje, ona predstavlja nešto više od samog sadržaja ili autora djela; čuvajući takvu vrstu građe, budućim generacijama omogućeno je preko sudbina pojedinih publikacija proučavati i tijek povijesno-političkih odnosa na lokalnom području.

3.3. Serijske publikacije i hemeroteka

Jedan dio prostora Zavičajne zbirke zauzimaju serijske publikacije. Riječ je o raznim znanstvenim i kulturnim časopisima, godišnjacima, školskim listovima, zbornicima i novinama koje izlaze u Križevcima, govore o njima ili su na bilo koji način vezane uz područje Križevaca i okolice.

Da bi se novinski članci koji nude informacije o lokalnoj zajednici i njezinom području sačuvali od zaborava, 1975. godine Knjižnica započinje proces prikupljanja novinskih članaka za izgradnju hemeroteke koja također čini sastavni dio Zavičajne zbirke i koja je utjecala na njezin razvoj. Knjižnica trajno ne čuva dnevne i tjedne novine (*Večernji list*, *Jutarnji list* i dr.); rok čuvanja je šest mjeseci od primitka, stoga se nakon određenog vremena članci koji govore o zavičaju, ljudima i događajima ovoga kraja izrezuju, lijepe na hamerpapir i čuvaju u kronološki poredanim mapama.¹²

¹² Lovro Janeš, Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtom na digitalizaciju hemeroteke u Gradskoj knjižnici

Iznimka je *Podravski list* koji se čuva u potpunosti jer on redovito donosi mnogo članaka vezanih uz križevački kraj. Zbog trošnosti novinskog materijala Knjižnica je procesom digitalizacije krenula u zaštitu hemeroteke. Posebno su ugroženi članci čija starost premašuje 30 godina. Zahvaljujući digitalizaciji korisnicima je omogućen lakši i jednostavniji put do željene informacije, a originalni novinski članci ostaju netaknuti, čime se uvelike smanjuje njihovo oštećivanje. Godine 2000. Gradska knjižnica objavila je CD-ROM koji sadrži obrađene članke po godištima od 1975. do 1980. godine, a u planu je i digitalizacija cijele hemeroteke i njezino postavljanje na internetsku stranicu Knjižnice, pri čemu je jedan dio obrađenih serijskih publikacija već dostupan za korištenje te je korisnicima omogućeno pretraživanje kataloga hemeroteke po ključnim riječima ili po datumu.

Bogatstvu Zavičajne zbirke doprinose i razni stari časopisi, što u originalu, što u pretisku¹³. Neki od njih datiraju iz vremena Ilirske čitaonice i čine bogatu skupinu najstarijih časopisa. Riječ je o *Danici ilirskoj* iz 1841. godine, nastaloj u ilirskoj narodnoj tiskarnici Ljudevita Gaja u Zagrebu. U tom broju spominje se Antun Nemčić koji se jednim dijelom svoga života vezao za Križevce, što je ostavilo traga i u njegovom književnom radu, dok se u broju *Danice* iz 1847. nalaze njegovi suvremenici Mirko Bogović i Ljudevit Vukotinović, koje također možemo vezati za križevački kraj. Godine 1859. Ljudevit Vukotinović izdaje zabavnik *Leptir* u kojem se spominju Kalnik, Dimitrije Demeter i Ivan Kukuljević Sakcinski, a Zavičajna zbirka također posjeduje i neke brojeve originalnih izdanja. U Knjižnici se iz tog razdoblja nalaze i različita godišta *Gospodarskog lista*, časopisa čija je funkcija briga o razvoju hrvatskog gospodarstva. Od časopisa iz 19. i 20. stoljeća, koji čine vrijedan dio fonda Zavičajne zbirke, može se naći nekoliko brojeva *Vienca* - značajnog kulturnog časopisa 19.

»Franjo Marković« Križevci, *Cris*, god. V., br. 1/2003., Križevci, 2003., str. 100-104.

13 Prikazan je samo dio časopisa koji se nalaze u Zbirci, a obuhvaćaju različita znanstvena i kulturna područja te su nastali u različitim godištimu. Svi spomenuti časopisi obrađeni su i evidentirani u elektroničkom katalogu.

stoljeća, jedan broj *Velebita - zabavnika hrvatske omladine* iz 1874., jedan broj *Vjestnika* iz 1903. te nekoliko brojeva *Domaćeg ognjišta* i *prvog zabavnog ilustriranog magazina Dom i svijet*, dok se broj *Savremenika - mjesečnika Društva hrvatskih književnika u Zagrebu* iz 1916. i *Griča - umjetničkog almanaha* iz 1917. te *Mladi Hrvat - časopis za zabavu i pouku hrvatske školske mladeži* iz 1924. čuvaju samo u jednom primjerku. Iz 1930. godine Knjižnica posjeduje *književno naučni zbornik Hrvatsko kolo* i časopis *Priroda*.

Svi spomenuti časopisi u većini su slučajeva vezani tematikom za križevački kraj ili su vezani za autore i uglednike koji su porijeklom iz ovog područja ili su u jednom periodu svog života boravili u ovom kraju, bez obzira je li riječ o njihovom kulturnom, znanstvenom ili istraživačkom radu. Riječ je o književnicima, znanstvenicima i ostalim uglednicima poput Antuna Nemčića, Franje Markovića, Alberta Štrige, Frana Gundruma te mnogih znanstvenika s Gospodarskog učilišta i dr.

U Zbirci se još čuvaju i časopis za pedagogiju *Savremena škola* iz 1929. i 1939. godine, nekoliko brojeva glasila *Hrvatskog hortikulturnog društva i Saveza vinogradara i voćara Voćnjak, Vrt i Vinograd, Hrvatska revija* iz 1942. godine, *Nastavni vjestnik: stručni i pedagoški časopis* iz 1943. godine te *Glasilu viteškog reda Hrvatski zmaj* iz 1944. godine.

Zahvaljujući postojanju Grkokatoličke biskupije u Križevcima, Knjižnica u Zavičajnoj zbirci posjeduje i serijske publikacije koje su većinom tematski vezane uz grkokatolike. Riječ je o *Epahijskom vjestniku* iz 1943. i 1944. godine te *Žumberačkom krijesu*, godišnjaku koji još i danas redovito izlazi.

Od lokalnih publikacija u Zbirci se nalaze i brojevi *Podravskog zbornika*, dok se iz područja knjižničarske struke čuvaju brojevi časopisa *Svezak: glasnik Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja* te brojevi *Vjestnika bibliotekara Hrvatske* s radovima knjižničara s križevačkog područja i *Muzejskog vjestnika - glasila Muzeja sjeverozapadne Hrvatske*. Također je sačuvan časopis za književnost i kulturu *Samotres*

u izdanju Pučkog otvorenog učilišta iz Križevaca, primjerci *revije za turizam, gospodarstvo i kulturu življenja Turist plus* koja sadrži članke o osobama iz Križevaca i okolice, o povijesti grada, ustanovama, udrugama i dr., *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, *Nagruća: časopis za umjetnost i kulturu mladih Koprivničko-križevačke županije* te *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* s djelima autora iz križevačkog područja.

U Zbirci se nalaze i svi brojevi časopisa *Cris*.

Ostali časopisi koji se nalaze u Zavičajnoj zbirci su časopis za književnost *Quorum* iz 1986., dok se kod starijih časopisa, poput *Nevena*, ne zna točno izdanje koje knjižnica posjeduje.

Postoji i dio neobrađenih serijskih publikacija različitih godišta koje su pohranjene u ormarima i u procesu su obrade.

3.4. Znamenite ličnosti i njihova djela u Zbirci¹⁴

U iduća dva poglavlja ukratko su prikazana djela koja se čuvaju u Zavičajnoj zbirci *Crisiensia*, a autori su im uglednici i znanstvenici koji su ili rođeni ili su dio svog života proveli u križevačkom kraju te pritom ostavili trag na kulturnom i znanstvenom području, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Mnoge križevačke ulice, trgovi i institucije nose naziv prema njihovim imenima, čime im se iskazuje poštovanje i zahvalnost za sve što su učinili za razvoj i napredak društva.

Neka djela tiskana u starijim razdobljima ostala su sačuvana u originalu, a neka postoje u pretisku.

Osobe su birane prema kriteriju zastupljenosti publikacija u Zbirci, a poredane su kronološki prema godini rođenja. Razvrstane su u dvije skupine; prva se odnosi na rođene Križevčanke i Križevčane, a druga na osobe koje su jedan dio svog života, kraći ili duži, provele djelujući u Križevcima i križevačkom kraju.

3.4.1. Znamenite ličnosti rođene u Križevcima i njihova djela u Zbirci

U Zbirci se čuvaju djela rođenoga Križevčanina, pjesnika i filozofa Franje Markovića. Neka od tih djela su *Razvoj i sustav obćenite estetike* iz 1903. godine, zatim zbirka pjesama *Iz mladih dana* iz 1883. godine, ep *Kohan i Vlasta* iz 1880. godine i dr., a najstariji primjerak njegova književnog djela *Dom i svijet* je iz 1923. godine. Uz ta, postoji i mnoštvo drugih djela različitih godina objavljivanja kojima je autor sam Marković ili se radi o djelima drugih autora koja sadrže njegove prijevode ili uvode, poput onoga u *Teuti Dimitrija Demetera* iz 1891. godine, *Radova jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* te brojnih znanstvenih radova drugih autora koji analiziraju njegov rad, kao što su razni izbori iz djela, biografije, sabrana djela, izabrane pjesme i dr.

U Križevcima je također rođen književnik i novinar Milan Grlović, jedan od utemeljitelja Hrvatskog novinarskog društva i njegov prvi predsjednik 1910. godine.¹⁵ Knjižnica u originalu čuva djelo *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća: sto i pedeset životopisa, slika i vlastoručnih podpiša*, zbirku *Moj život: pjesme i proza 1874.* objavljenu 1914. godine te djela drugih autora koji su se osvrnuli na njegov život i rad.

U Zbirci se nalaze i neki od radova jedne od najznačajnijih glumica svoga doba, Križevčanke Nine Vavre. Riječ je o njenim prijevodima djela *Knjiga o Braci: roman jednoga braka* Gustafa af Geijerstama i *Beata i Marejla: roman dviju baltičkih žena* Eduarda Keyserlinga, a fond Zbirke vezan za nju popunjavaju i djela koja govore o njoj, poput monografije i članaka iz određenih časopisa.

U Zbirci se čuva i djelo *Pjesme* Karla Häuslera, rođenog Križevčanina, objavljeno u križevačkoj tiskari Milana Neugebauera 1922. godine te nekoliko zbirki u koje su uvrštene njegove pjesme, poput *Hrvatske mlade lirike* iz 1914. godine.

¹⁴ Sva djela koja su navedena u sljedeća dva poglavlja nalaze se u Zavičajnoj zbirci *Crisiensia* Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci.

¹⁵ Ottone Novosel, Milan Grlović (Križevci, 10. 10. 1852.- Zagreb, 09. 06. 1915.), *Cris*, god. XIII., br. 1/2011., Križevci, 2011., str. 447 - 451.

Iz Križevaca također potječe poznati hrvatski slikar Marijan Detoni, a u Zavičajnoj zbirci možemo naći kataloge njegovih izložbi različitih godišta, publikacije izdane povodom različitih obljetnica, knjige s njegovim ilustracijama i dr.

U Zavičajnoj zbirci nalaze se i djela popularnog pisca dječje književnosti Zvonimira Baloga koji je porijeklom iz sela Čvrstec u okolici Križevaca.

Postoji još i velik broj značajnih Križevčana, poput Alberta Štrige, Ljudevita Modeca, Marcela Kiepacha i dr., čija djela knjižnica, nažalost, ne posjeduje. Njihova povezanost sa Zavičajnom zbirkom manifestira se kroz novinske članke, kataloge, brošure i knjige drugih autora koji govore o njima.

3.4.2. Znamenite ličnosti koje su svojim životom ili radom vezane uz Križevce i njihova djela u Zbirci

Josip Schlosser Klekovski, hrvatski prirodoslovac i liječnik češkog podrijetla, u Hrvatsku je došao 1836. godine kao privatni liječnik, a već 1844. godine slušbuje kao županijski liječnik u Križevcima gdje se zadržao do 1854. godine.¹⁶ »Godine 1844. zajedno s Ljudevitom Vukotinovićem Schlosser obilazi Kalnik i okolna gorja te svoja zapažanja objavljuje 1870. u monografiji *Kalnička gora sa svojim prirodnim znamenitostima.*«¹⁷ Danas se od njegovih radova u Zbirci mogu naći tri sveska njegova djela *Fauna kornjašah trojedne kraljevine* iz 1877., 1878. i 1879. godine.

Veliki dio Zavičajne zbirke čine djela autora iz razdoblja hrvatskog narodnog preporoda. Budući da je u Križevcima već 1838. godine osnovana Ilirska čitaonica, oko nje su se okupljali brojni književnici i uglednici onoga vremena. Jedan od njih jest i njezin utemeljitelj, u jednom periodu i križevački župan Ljudevit Farkaš Vukotinović. Iako je bio rođeni Zagrepčanin, niz godina djelo-

vao je u Križevcima pa se u Zbirci nalazi i njegovo djelo *Golub: igrokaz vu chetireh Zpeljavanjih* iz 1832. godine, kao i više radova drugih autora koji se osvrću na njegov rad.

U to vrijeme djelovao je i hrvatski književnik Antun Nemčić Gostovinski, autor putopisa *Putositnice* (u kojem, između ostalog, tematizira Križevce) te prve hrvatske društvene komedije *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac* objavljene posthumno zahvaljujući još jednom autoru vezanom za Križevce - književniku Mirku Bogoviću. Danas se u Zbirci može naći velik broj djela koja vezemo za Nemčića, a jedno od starijih izdanja su njegova *Izabrana djela* iz 1898. godine.

Mirko Bogović zastupljen je u Zavičajnoj zbirci djelima od kojih je najstariji sačuvani primjerak iz 1856. godine, a riječ je o njegovoj drami *Frankopan*. Knjižnica posjeduje i druga njegova književna djela, najviše s kraja 19. stoljeća, te časopise i stare pjesmarice.

U hrvatskom narodnom preporodu sudjelovala je i Sidonija Rubido Erdödy, prva hrvatska koncertna pjevačica i operna primadona koja je od 1863. godine živjela u Gornjoj Rijeci,¹⁸ selu nedaleko od Križevaca. Njezin rad zabilježen je u mnogim djelima od kojih se neka čuvaju u Zavičajnoj zbirci, od časopisa onog vremena do monografije. Uz nju, za Križevce je također značajan operni pjevač i ilirac, rođeni Križevčanin Alberto Ognjen Štriga koji je osnovao Prvo ilirsko glazbeno društvo na čelu s Vatroslavom Lisinskim, kojeg je potaknuo na skladanje prve hrvatske opere *Ljubav i zloba* za koju je libreto sam napisao, a u njejoj izvedbi nastupio je zajedno sa Sidonijom Rubido.¹⁹

Za Križevce je bio vezan i Tadija Smičiklas, rektor Grkokatoličkog sjemeništa, čija su dva strica, Gabrijel i Đuro Smičiklas, bila biskupi Križevačke biskupije.²⁰ U Zavičajnoj zbirci može se naći literatura i o njima.

16 *Hrvatska opća enciklopedija*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007., sv. 9., str. 633. (Natuknica: Josip Kalasancije-Klekovski Schlosser)

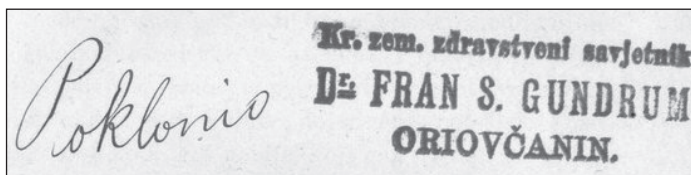
17 Planinarsko društvo Kalnik Križevci. Dostupno na: http://www.pdkalnik.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=28&Itemid=34 (15. ožujka 2012.)

18 ilosavljević, *Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja*. str. 109.

19 Isto, str. 120.

20 Nikola Kekić, Tadija Smičiklas i grkokatoličko sjemenište Križevačke biskupije, 14. listopada 2011., Dostupno na: <http://uskok-sosice.hr/?p=1728> (25. veljače 2012.)

U Križevcima je boravio i tvorac hrvatske veterinarske terminologije i autor prvih veterinarskih udžbenika Josip Ubl koji je na Kraljevsko gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima došao 1870. godine, a 1879. godine imenovan je profesorom.²¹ Neka od njegovih djela nalaze se u Zbirci, a najstarije od njih je djelo iz 1882. godine - *Pouka ob uzgoju domaće životinje*.

Slika 6. Pečat Frana Gundruma Oriovčanina. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

U Zbirci se mogu pronaći i mnoga djela »gradskog fizika« (liječnika), pisca i prevodioca te autora mnogih knjiga vezanih za higijenu i zdrav život - Frana Gundruma Oriovčanina koji od 1894. godine u Križevcima radi kao liječnik i predavač higijene na Gospodarskom učilištu.²² Gundrum je bio zagovornik zdravog načina života, a njegova djela koja se čuvaju u knjižnici uglavnom datiraju s početka 20. stoljeća. To su knjižice i priručnici zanimljivih naslova, primjerice *Alkohol otrov!*, *Alkohol i djeca*, *Alkohol i venerične bolesti*, *Zdravstvo spolnog života*, *Tjelovježba za ženskinje sa zdravstvenog stajališta*, *Sušica u školi*, *O vožnji na biciklu*, *O produljenju života*, *O pivi: zdravstvena crta*, *Njega zubi*, *Njega kose* i dr. Neka od njegovih djela nastala su u tisku Gustava Neuberga u Križevcima.

U Križevcima je od 1884. do 1889. godine na sudu službovao istaknuti hrvatski dramatičar Ivo Vojnović, iako je kontinuirano nastojao isposlovati premještaj.²³ Što se tiče njegovog književnog rada, u tom periodu u Križevcima je dovršio nove-

lu *Perom i olovkom*, roman *Ksanta* i napisao svoju prvu dramu *Psyche*. Grad je na njemu ostavio trag i u privatnom životu; osim što je prijateljivao s mnogim istaknutim Križevčanima, Križevci su bili i mjesto njegove dvostruke ljubavi, prva je bila Olga Kiepach, a druga Marta Locatelli.²⁴ Od njegovih radova u Zbirci se čuva prvo izdanje *Ekvinocija* iz 1895. godine na kojem se nalazi naljepnica s tekstom: »Gust. Neuberg, knjižara, papirnica, tiskara i knjigovežnica KRIŽEVAC, utemeljeno god. 1844.« te stari pečat s oznakom: »Vlastništvo 'Hrvatska čitaonica u Križevcu'«. Pisac u pogovoru zahvaljuje svojim prijateljima koji su ga potaknuli na izmjenu kraja drame, između ostalih i Franji pl. Markoviću.²⁵ Od njegovih djela s početka 20. stoljeća u Zbirci se nalaze *Dubrovačka trilogija* i *Stari grijesi: lapadska priča*, a Zbirka prikuplja i djela drugih autora u kojima se spominje njegovo ime.

Svoje mjesto u Zbirci našla su i djela jednog od najznačajnijih pjesnika hrvatske moderne, Antuna Gustava Matoša. Matoša za Križevce veže njegovo prijateljstvo s križevačkim pjesnikom Karlom Häuslerom koji je, prema predgovoru Branimira Livadića, »ispisao na stotinu nesuvislih listića« svoje Uspomene na A. G. Matoša, »fragmente sjećanja, kako su ih održali u pameći, dojmovi iz mladih dana i drugovanje s A. G. Matošem.«²⁶ Häusler u *Uspomenama* donosi i poglavlja pod naslovom *Matoš u Križevcima* i *Matoš u Sv. Ivanu Žabnu* u kojima prikazuje Matoševo divljenje križevačkom kraju: »Preko Glogovnice uspeli smo se prema Bjelovaru, vuglo zvano Bela Raca. Tu smo već na starom graničarskom terenu, između bujnih šuma i imovine općine križevačke. S prirodne terase prekrasan vidik na Križevce i dalje sve do Kalnika, Ivančice i Zagrebačke gore. Stali smo. Matoš je izašao iz kočije, razgledao pejzaž, a onda je kleknuo i poljubio zemlju govoreći: »Što je Wales, što je Provansa prema tebi, divni

21 Vesna Vučevac-Bajt, *Organizacija i razvitak veterinarstva u Hrvatskoj*, Dostupno na: <http://public.carnet.hr/zuh/od1874/mznan/veterink.htm> (22. veljače 2012.)

22 Milosavljević, *Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja*, str. 48.

23 Zoran Grijak, Ivo Vojnović u Križevcima, *Cris*, god. X., br. 1/2008., Križevci, 2008., str. 34.

24 Isto, str. 35.

25 Dostupno na stranicama Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci.: http://www.knjiznica-krizevci.hr/ekatalog/knjiga.asp?ID_BROJ=30974 (1. ožujka 2012.)

26 Karlo Häusler, *Uspomene na A. G. Matoša*, Križevci: Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci, 2002., str. 5.

potkalnički pejzažu!« Vratio se zatim u kočiju, sjeo kraj mene, i kad smo kretali, okrenuo se je još jedanput prema Križevcima govoreći: »Divno, ah kako divno!«²⁷ Svoje dojmove Matoš je opisao i u feljtonu *Oko Križevaca*. Danas se u Zbirci čuvaju starija izdanja njegovih djela.

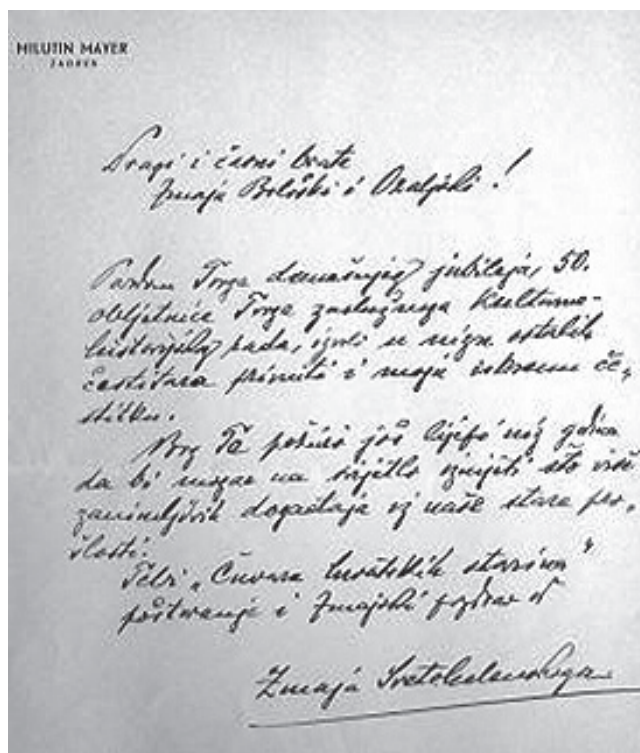
U selu Sveta Helena kao učitelj radio je Milutin Mayer i tamo počeo s pisanjem romana u kojima opisuje događaje iz hrvatske povijesti. Gotovo svi njegovi povijesni romani napisani su u tom mjestu.²⁸ Knjižnica u Zbirci čuva velik broj njegovih djela od kojih su najstarija ona s početka 20. stoljeća. Neka od tih djela su *Mučenici: pripovijest iz doba drevnih kršćana* iz 1902. godine, *Za krst časni i slobodu zlatnu* iz 1904. godine, *Za sreću i slavu otadžbine: historijska pripovijest iz konca XIII. vijeka* iz 1908. godine, *Štit Kraljevstva Hrvatskoga* iz 1911. godine, *Život: pripovijest iz prvoga doba kršćanstva* iz 1912. godine i

dr. Djelo *Izdajica: historička pripovijest iz dobe hrvatske narodne dinastije* iz 1924. godine nastalo je u tiskari Gustava Neubergera u Križevcima. Osim njegovih brojnih naslova iz različitih godišta, u Zbirci se nalaze i časopisi koje vežemo uz njegov rad te djela koja su nastala njemu u spomen, poput knjige koju je izdala Družba Braće hrvatskog zrnja 2000. godine.

U Zbirku su uvrštena i djela Gustava Bohutinskoga, značajnoga agronoma, genetičara i oplemenjivača bilja koji od 1903. godine, nakon završenog studija poljoprivrede u Beču, radi na Kraljevskom višem gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima kao profesor i predstojnik Gospodarskog biljevišta i pokušališta.²⁹ Bio je jedan od pokretača hrvatskog agronomskog znanstvenog časopisa *Gospodarska smotra* (1909.), a kasnije i njen glavni urednik.³⁰ Knjižnica posjeduje jedan primjerak tog časopisa iz 1912. godine.

U Zbirci se nalaze i djela Milutina Cihlara Nehajeva, književnika i kemičara koji je od veljače (ožujka) 1909. do siječnja 1912. godine radio kao asistent na Agrikulturno -kemijskom zavodu Kraljevskog gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima.³¹ Nehajev je za vrijeme boravka u Križevcima objavio samo jedan rad iz kemije, i to u suradnji s asistentom s Učilišta i prijateljem Dragutinom Strohalom. Rad je nosio naziv *Nekoliko hrvatskih vina iz 1909. godine*, a u njemu su objavljene kemijske analize nekoliko vina s područja Križevaca. Članak je objavljen 1911. godine u *Časopisu za poljoprivredna istraživanja* u Austriji.³² Danas se od njegovih djela u Zbirci mogu naći roman *Vuci* iz 1928. godine, *Rakovica* iz 1944. godine te djela drugih autora koja prikazuju njegovo djelovanje.

Još jedan književnik koji je studirao na Gospodarskom učilištu u Križevcima bio je Slavko

Slika 7. Pismo Milutina Mayera s potpisom Zrnja Svetohelenski. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

²⁷ Isto, str. 18.

²⁸ Mira Kolar - Dimitrijević, Prilog biografiji Milutina Mayera, učitelja u Svetoj Heleni i pisca povijesnih romana, *Cris*, god. VII., br. 1/2005., Križevci, 2005., str. 73.

²⁹ Marijan Jošt, Gustav Bohutinsky agronom, genetičar i oplemenjivač bilja, 2006. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/42012> (10. ožujka 2012.)

³⁰ Isto.

³¹ Sonja Nikolić, Nenad Trinajstić, Milutin Cihlar Nehajev – hrvatski književnik i kemičar, 2006. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/27456>. (12. veljače 2012.)

³² Isto, str. 287.

Kolar koji studij završava 1913. godine te neko vrijeme između dva rata službuje u Križevcima.³³ Knjižnica ima njegova djela u svom fondu, ali ih nije izdvojila u Zavičajnu zbirku, već je tamo smjestila samo monografiju Zvonimira Kulundžića: *Slavko Kolar i njegovo vrijeme*.

U Zavičajnoj zbirci svoje mjesto našla su i djela vezana uz pionira hrvatskog zrakoplovstva i prvog hrvatskog pilota Dragutina Novaka koji je u Križevcima proveo veliki dio svog života.³⁴ Križevački aero-klub danas nosi njegovo ime. Knjižnica u svojoj Zavičajnoj zbirci čuva radove koji se odnose na njegov život i djelo, a riječ je o dokumentarnim video materijalima na DVD-u i VHS-u, projektu proslave obljetnice povodom prvog leta avionom u Hrvatskoj te monografija *Hrvatski ikar* Borisa Puhlovskog.

Znanstvenik Milislav Demerec, učenik profesora Bohutinskog,³⁵ diplomirao je na Višem gospodarskom učilištu u Križevcima 1916. godine, a njegovo prvo radno mjesto bilo je u Križevačkoj poljoprivrednoj stanici.³⁶ Kasnije je svoj rad i karijeru nastavio u Americi gdje je postigao velik uspjeh u biološkim znanostima i genetici.³⁷ U Zbirci je značajna i zanimljiva knjiga iz 1916. godine pod naslovom *Vapneni dušik (kalcijski cijanamid); njegova upotreba i djelovanje* V. Mandekića u čijem se predgovoru govori da su u knjižici sabrani svi pokusi o djelovanju vapnenog dušika (kalcijskog cijanamida), umjetnog gnojiva u proizvodnji i obradi tla, obavljani na gospodarskom pokušalištu Kraljevskog višeg gospodarskog učilišta, kao i na gospodarstvu toga zavoda u Kri-

Slika 8. Potpis Milislava Demerca, Križevci 1916., (Mandekić, V. 1916. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

ževcima. Na naslovnoj stranici knjižice nalazi se potpis Milislava Demerca ispod kojeg je bilješka »Križevci 1916.«³⁸

Uz spomenute, postoji i niz drugih autora i djela koja obogaćuju fond Zbirke, a vezani su uz križevačko Gospodarsko učilište. Sačuvani su udžbenici i knjige iz područja kemije, anatomije i fiziologije domaćih životinja, ribogojstva, genetike, ratarstva, vinogradarstva, voćarstva i dr. Njihova najstarija izdanja datiraju s kraja 19. stoljeća, a neki od autora tih djela bili su i sami profesori s Učilišta. Osobito su vrijedna djela koja sadrže rukopisne potpise ili posвете iz tog doba. Knjižnica i danas, koliko je to moguće, u Zavičajnu zbirku uvrštava suvremeniju građu, tj. objavljene knjige suvremenih znanstvenika s Visokog gospodarskog učilišta.

33 Općina Brckovljani, Slavko Kolar. Dostupno na: http://www.brckovljani.hr/kultura/detalji/kolar_s.html (18. veljače 2012.)

34 Miljenko Blašković, Dragutin Novak: prvi hrvatski pilot. Dostupno na: <http://www.zrakoplovstvo.net/pov/pov.html> (18. veljače 2012.)

35 Jošt, Gustav Bohutinsky agronom, genetičar i oplemenjivač bilja, 2006. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/42012> (10. veljače 2012.)

36 Dubravka Flajs, Milislav Demerec, križevački student i priznati svjetski genetičar, *Cris*, god. VIII., br. 1/2006., Križevci, 2006., str. 173.

37 Draško Šerman. Milislav Demerec od Hrvatske do Sjedinjenih Američkih Država. Dostupno na: <http://public.carnet.hr/zuh/velikani/demereck.htm> (11. veljače 2012.)

38 Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/ekatalog/knjiga.asp?ID_BROJ=32116 (15. veljače 2012.)

Slika 9. Naljepnice s oznakama posudbene biblioteke, knjižare, papirnice, knjigotiskare i knjigovežnice Gustava Neubergera, Križevci, (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

4. Križevačko tiskarstvo i nakladništvo

4.1. Tiskarstvo u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća

U drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća Križevci su bili grad vrlo razvijenoga nakladništva i tiskarstva zahvaljujući petorici tiskara, knjižara i nakladnika - Gustavu Neubergeru, Vilku Schwartzu, Milanu Neugebaueru, Josipu Goldbergeru i Jakobu Breyeru. Iz njihovih tiskara i knjigovežnica proizašla su mnoga djela koja tematski i sadržajno pokrivaju gotovo sva znanstvena i kulturna područja, što je dokaz koliko su Križevci u tom periodu bili razvijen grad, osobito po tome što se u djelima križevačkih tiskara mogu naći i radovi koji su isključivo vezani za gradske kulturne i znanstvene institucije - krenuvši od autora i radova vezanih za Kraljevsko više gospodarsko učilište, do brojnih književnika i uglednika s križevačkog područja i šire, te poznatih i manje poznatih autora čija su se djela našla u njihovom tisku. U Zbirci se mogu naći razni romani, monografije, razglednice, priručnici, zbirke pjesama, izvještaji iz križevačkih škola, svjedodžbe i druga djela koja nose obilježja njihovih tiskara.

Da bi se populariziralo znanje na tu temu, Knjižnica je prošle godine povodom Dana grada priredila izložbu pod nazivom *Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća* na kojoj je prema kriteriju zanimljivosti i raznovrsnosti djela predstavljeno tridesetak knjiga i razglednica.³⁹

³⁹ Martina Poturiček, Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križev-

Prema navedenom kriteriju i u ovom poglavlju su kronološki navedeni tiskari i djela nastala u njihovu tisku te kratki podaci vezani za njihov rad, pri čemu je naveden samo mali dio publikacija koje se nalaze u Zbirci. Broj sačuvanih djela u Zbirci varira ovisno o tiskaru.

4.1.1. Tiskara Gustava Neubergera⁴⁰

Nakon 1878. godine u Križevcima djeluje knjigotiskara, knjigovežnica, knjižara i papirnica Gustava Neubergera (Križevci, 24. srpnja 1852. - Križevci, 11. rujna 1908.), iako je prema nekim podacima knjižara osnovana 1844. godine. Tiskara je radila na dva stroja, imala je brzotisni i litografski stroj te zapošljavala pet radnika, a bila je i dobro opremljena slovnim i ukrasnim materijalom. Nebergovi knjigotiskarski proizvodi odlikovani su na izložbama u Trstu 1880. godine i na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. godine.

S obzirom da je pod njegovim imenom rad nastavio Vilko Schwartz, djela koja su tiskana u vrijeme Gustava Neubergera nešto su starija. Tako se u Zavičajnoj zbirci *Crisiensia* iz Nebergova

cima krajem 19. i početkom 20. stoljeća», 2011. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/pdf/2011/ZZC_NAKLADNISTVO_04_2011.pdf (20. siječnja 2012.)

⁴⁰ Izvori podataka o Gustavu Neubergeru:

1. Olga Maruševski, Križevci u 19. stoljeću, u: Žarko Domljan (ur.), *Križevci: grad i okolica*, Zagreb: Institut za povijest Sveučilišta, 1993., str. 51-72.

2. Poturiček, Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća«, 2011.

perioda čuvaju *Žumberačke elegije* Jovana Hrani-
lovića iz 1886. godine. Tu su i djela Ivana Lepu-
šića, pisca koji je dio svog života proveo u selu
Apatovec nedaleko od Križevaca gdje je i umro.
Od njegovih sačuvanih starijih djela u Zavičajnoj
zbirci *Crisiensia* nalaze se pripovijesti *Bošnjaku-
še* iz 1892. godine i dr. Osim navedenih djela, tu
su i *Logaritmčke tablice* iz 1894. godine autora
Dragutina pl. Šrama, profesora Gospodarskog uči-
lišta, zatim *Zbirka najvažnijih crkvenih zakona i
naredaba* Luke Turčića iz 1895. godine i dr.

Mnoga djela izdana u njegovoj tiskari obilje-
žena su i starim pečatima, o čemu također svjedo-
če knjige sačuvane u Zavičajnoj zbirci.

4.1.2. Tiskara Vilka Schwartz⁴¹

Rođeni Zagrepčanin Vilko Schwartz (Križe-
vci, 17. prosinca 1871. - Križevci, 7. svibnja 1939.)
1905. godine postaje vlasnik najveće i najugledni-
je tiskare u Križevcima koju je kupio od Gusta-
va Neuberga te nastavio poslovati pod njegovim
imenom. Što se tiče poslovnog uspjeha, često je
pratio novitete u tiskarstvu; u njegovoj tiskari
radili su stručni radnici, dok je u knjižari radila
prodavačica. On se najviše bavio izdavaštvom i
pisanjem recenzija. Tiskao je i udžbenike za križe-
vačko Visoko gospodarsko učilište, jedne od prvih
udžbenika na hrvatskom jeziku koji su se koristili
i nakon Drugog svjetskog rata. Uz to, izdavao je
i povijesne publikacije, molitvenike, beletristiku,
pjesmarice, prigodne plakate u više boja za obljet-
nice i priredbe, razglednice Križevaca i okolice,
pozivnice, posjetnice te razne prigodne i tjedne
časopise koje je djelomice i uređivao. Bio je vla-
sni, odgovorni urednik i izdavač novina *Križe-
vački tjednik* od 1928. do 1930. godine.

Također je osnovao i svoju posudbenu bibli-
oteku koja je imala velik fond. O tome svjedoči i

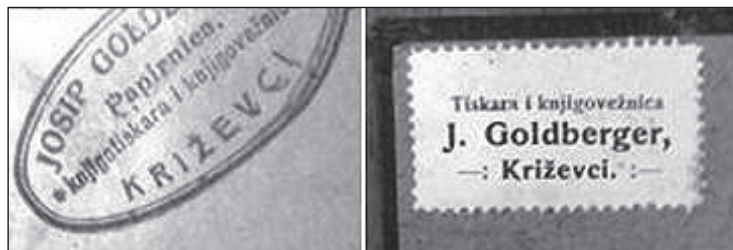
nekoliko knjiga koje se nalaze u Zavičajnoj zbirci,
poput djela *Markeza de Santos (brazilska Pompa-
dourka): historijski roman iz prvih godina brazi-
lske nezavisnosti* iz 1927. godine koje na koricama
ima naljepnicu s natpisom *Posudbena biblioteka
Gustav Neuberg Križevci, broj 306.*

Danas se u Zavičajnoj zbirci čuva velik broj
djela proizišlih iz njegove tiskare od kojih neka
sadrže oznaku, tj. pečat. To su *Najnoviji brzi raču-
nar: priručna knjižica u napametnom računstvu za
svakoga: razne skrižaljke potrebne za brzo prora-
čunavanje* iz 1907. godine, *Govornik u pet minuta:
ili zbirka raznih govora i nazdravica za svaku zgo-
du s uputom* iz 1908. godine, *Slovnica i vježbenica
talijanskog jezika za srednja, pomorska i trgova-
čka učilišta* iz 1912. godine (koja je zanimljiva po
tome što, osim pečata Knjižare, knjigovežnice i pa-
pirnice G. Neuberga Križevci, sadrži i pečat NDH
i Državne realne gimnazije Križevci), *Što sada?:
poučne pripovijetke za djevojčice* autorice Josipe
Glembay i *Pjesmarica: ili zbirka pjesama za beča-
re, lole, licoše, bekrije: uopće pjesme, koje se naj-
radije pjevaju u verse* iz 1914. godine, *Neubergov
ubilježni koledar: za prostu godinu 1919.* i *Vatro-
gasna taktika* Ilije Pintara iz 1936. godine. Tu su i
mnoga druga djela iz različitih područja znanosti
i umjetnosti, od pedagogije, poljoprivrede, raznih
književnih djela (od kojih su neka namijenjena
mladeži, poput pripovijesti i pjesmarica za hrva-
tsku omladinu), priručnika za strane jezike, spome-
nica o Kraljevskom višem gospodarskom učilištu
do razglednica i priručnika.

Schwartz je također poticao mlade književni-
ke i autore na pisanje, pružao im pomoć svojim sa-
vjetima i materijalno te bio aktivni član Židovske
općine, član kulturnih društava grada Križevaca,
školskih odbora i dobrovoljnih društava.

41 Izvori podataka o Vilku Schwartzu:

1. Poturiček, Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća«.
2. Renee Weisz-Maleček, Moji djedovi, ha-kol 108/2009., str. 31-35. Dostupno na: http://www.zoz.hr/files/ha-kol_108.pdf (21. veljače 2012.)

Slika 10. Pečat i naljepnica papirnice, knjigotiskare i s drugim križevačkim tiskarima, djela na- knjigovežnice Josipa Goldbergera, Križevci, (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

4.1.3. Tiskara Davida i Josipa Goldbergera⁴²

David Goldberger (Križevci, 1. lipnja 1861. - Križevci, 9. ožujka 1930.) bio je knjižar, tiskar i vlasnik posudbene biblioteke u Križevcima od 1907. godine, a naslijedio ga je Josip Goldberger, član Kluba knjižara u Zagrebu. Tiskara se 1907. godine nalazila u zgradi stare škole i izdavala i razglednice Križevaca. Zbirka sadrži određenu građu obilježenu starim pečatima, poput romana iz 1900. *Die ganze Hand* Hansa Hopfena koji, osim pečata Knjižare Josipa Goldbergera, sadrži i pečat Hrvatsko-njemačkog društva u Križevcima.

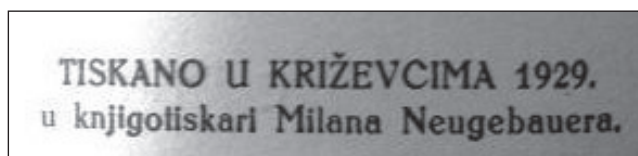
Od radova nastalih u tisku Josipa Goldbergera čuvaju se, između ostalog, i djela *Hrvati prema nepogrješivosti papinoj prigodom vatikanskog sabora 1869./70.* Janka Obreškog iz 1922. godine, *Gospodarsko računovodstvo za seljake i ostale male posjednike* Slavoljuba Dubića iz 1928. godine, *Prilog istraživanju seljačkog gospodarstva* istog autora iz 1933. godine, Izvještaji iz križevačkih škola - Kraljevske srednje gospodarske škole i Realne gimnazije Križevci, *Hagada - Priča o izlasku Izraela iz Egipta u prvim dvjema noćima* Pashe iz 1929. godine i dr.

42 Izvori podataka o Davidu i Josipu Goldbergeru:

1. Milosavljević, *Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja*, str. 44.
2. Poturiček, *Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća«*.

4.1.4. Tiskara Milana Neugebauera⁴³

Milan Neugebauer (Češka, 1873. - Križevci, 1932.) je nakon izučenog zanata 1889. godine radio od 1897. godine u Koprivnici, a od 1914. u Đurđevcu. Godine 1921. postaje vlasnikom tiskare u Križevcima. U usporedbi s drugim križevačkim tiskarima, djela nastala u njegovom tisku manje su zatupljena u Zavičajnoj zbirci; u knjižnični katalog uvedena su samo dva djela križevačkog pjesnika Karla Häuslera - *Pjesme* iz 1922. godine i *Kao živa...: drama u pet činova* iz 1929. godine.

Slika 11. Oznaka tiskara Milana Neugebauera, Križevci, (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

4.1.5. Tiskara Jakoba Breyera i sinova⁴⁴

Tvrtka kao nakladnik pojavila se krajem 19. st. i također izdavala razglednice Križevaca. U Zbirci se, osim razglednica, nalazi i nekoliko djela koja možemo povezati s Mirkom Breyerom, antikvarom, književnikom, bibliofilom, bibliografom, kulturnim povjesničarem i knjižarem-nakladnikom, koji je za vrijeme boravka u Križevcima prikupljao rijetke hrvatske knjige i proučavao ih. Neka od njegovih djela u Zbirci su *Nešto građe staroj hrvatskoj književno kulturnoj povijesti* iz 1898. godine u tisku Gustava Nuberga u Križevcima, *Antun Conte Zanović i njegovi sinovi* iz 1928. godine, *Tragom života i rada Frana Kurelca hrvatskog preporoditelja i književnika: (1811.*

43 Izvori podataka o Milanu Neugebaueru:

1. Milosavljević, *Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja*, str. 90.

44 Izvori podataka o Jakovu Breyeru i sinovima:

1. Poturiček, *Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća«*.
2. Ivan Peklić, *Križevački nakladnik Mirko Breyer*, *Cris*, god. V., 1/2003., Križevci, 2003., str. 84-90.

Slika 12. Razglednica s oznakom Jakoba Breyera i sinova, poslana 1898. godine. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

- 1874.) iz 1939. godine i dr. U Zbirci ima i nekoliko knjiga nastalih u njegovoj nakladi u Zagrebu te radova drugih autora koji govore o njegovu radu, bez obzira je li riječ o Breyeru kao knjižaru-nakladniku ili kao književniku.

4.2. Suvremeno križevačko nakladništvo

Kada je riječ o suvremenijem nakladništvu, izdavačka djelatnost na području Križevaca i okolice nije stala. Fond Zavičajne zbirke neprestano raste zahvaljujući izdanjima institucija ili udruga od kojih su najplodniji Ogranak Matice hrvatske u Križevcima, Gradski muzej Križevci, sama Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci, Povijesno društvo Križevci i, u najnovije vrijeme, Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«. Osnovne i srednje škole svoj prilog Zavičajnoj zbirci daju u obliku školskih listova ili godišnjaka.

Naravno, vrijedan prilog zbirci daju i komercijalne izdavačke kuće s ovog područja, npr. Izdavačka kuća Veda, Novi svijet i dr.

Prema vrsti književne građe najviše je riječ o monografijama i periodici te raznim katalozima izložaba, brošurama, kalendarima i dr. U novije vrijeme sve su popularnija i elektronička izdanja koja u Zavičajnu zbirku dolaze kao poklon institucija, nakladnika, autora i dr., a neka elektronička izdanja nabavljaju se i kupnjom.

Na taj način Knjižnica već dugi niz godina ima uvid u nastalu građu te nam jednom godišnje, kako je već spomenuto, u izložbenom prostoru na Odjelu za odrasle daje prikaz noviteta u Zbirci.

5. Suradnja između Zavičajne zbirke i mladih

Uz navedene državne, vjerske, školske i druge ustanove, Knjižnica surađuje i s različitim udrugama koje djeluju na području grada i okolice motivirajući ih da joj doniraju sve publikacije koje izdaju: biltene, brošure, kataloge i ostale reklamne materijale s različitih događanja i manifestacija, kao što su promocije, tečajevi, radionice, koncerti, itd.

U današnje vrijeme Knjižnica surađuje i s mladim ljudima pomažući im u realizaciji njihovih ideja i planova, poput održavanja tečajeva esperanta, stvaranja stripa i dr., a sav reklamni materijal i brošure trajno čuva u prostorima Zbirke.

Zavičajna zbirka *Crisiensia* također igra važnu ulogu u pripremi projektne nastave križevačke Gimnazije Ivana Zakmardija Dijankovečkoga. Vezano uz nastavu hrvatskoga jezika, unatrag nekoliko godina pokrenuti su projekti koji se tematikom i poznatim ličnostima vežu uz zavičaj, a odvijaju se svake školske godine. U projektu obično sudjeluje cijeli razred, pri čemu jedna skupina učenika istražuje literaturu koja se nalazi u Zavičajnoj zbirci, a vezana je za temu koja se obrađuje. Neke od dosad obrađenih tema su *Križevci u 19. stoljeću*, *Franjo Marković* i *Pratimo Putositnice Antuna Nemčića* gdje su učenici, istražujući Nemčićev putopis, pokušali ponovno oživjeti njegovo putovanje te istražiti kulturne znamenitosti mjesta kojima je prolazio.⁴⁵ Takvim oblikom suradnje kod mlađih generacija aktualiziralo se pitanje zavičaja. Učenici vlastitim istraživanjima i

⁴⁵ Marija Milas, Učenički projekt: *pratimo Putositnice Antuna Nemčića*, *Cris*, god. XI., br. 1/2009., Križevci, 2009., str. 238-246.

timskim radom dolaze do zanimljivih zaključaka koje na kraju objedinjuju pod jedan naslov. Tu je važna uloga knjižničara koji im pomažu u pronalasku određene literature i upućuju ih u sadržaj Zbirke, ali i drugog osoblja raznih ustanova s kojima učenici također surađuju i uz čiju pomoć stječu vještine istraživačkog i timskog rada koje će im koristiti u daljnjem obrazovanju i profesionalnom razvoju. Samim time, kroz zavičajnu literaturu oni bolje upoznaju i svoj zavičaj. Takav projekt obično završava javnim predavanjem kojim se privlači pažnja sugrađana na znamenitosti lokalne zajednice, ali i samu građu iz Zavičajne zbirke *Crisiensia*.

6. Uloga Zavičajne zbirke u promociji zavičaja i turizma

Narodne knjižnice imaju važnu ulogu u promicanju pojedine lokalne zajednice. One služe kao izvor raznih informacija o kulturnoj baštini i o kraju u kojem se nalaze. Tako križevačka Gradska knjižnica već dugi niz godina aktivno sudjeluje u raznim lokalnim kulturno-turističkim manifestacijama, poput Dana grada Križevaca, Martinja po Križevačkim statutima, prvih zapisanih pravila o ponašanju u društvu i pri punom stolu ili Križevačkog velikog spravišća koje predstavlja glavnu turističku manifestaciju grada i okolice. Povodom tih događaja pažnju privlači fond Zavičajne zbirke u kojem se nalazi građa vezana za te manifestacije. Riječ je o knjigama, priručnicima, izdavaštvu Turističke zajednice, raznim promidžbenim katalozima, brošurama, letcima i dr. u kojima se mogu pronaći sve informacije o manifestacijama, od njihovih početaka do danas. Priređuju se izložbe s raznim publikacijama, a posebno je zanimljivo staro izdanje *Križevačkih statuta: vinsko pajdaških regula za sve domaće, društvene, prijateljske i pobratimske zabave i veselice* objavljeno u Križevcima u nakladi križevačkog tiskara Gustava Neuberga čija godina izdanja, nažalost, nije poznata.

Također, važno je spomenuti i vjerski turizam koji daje značajan doprinos križevačkom turizmu i promicanju zavičaja, a ujedno i proširenju fonda Zavičajne zbirke. S obzirom na to da su Križevci

Slika 13. Starije izdanje Križevačkih statuta objavljeno u nakladi križevačkog tiskara Gustava Neuberga. (Zavičajna zbirka *Crisiensia*).

rodni grad hrvatskog sveca Marka Križevčana, na manifestaciji posvećenoj njegovoj popularizaciji, Danima svetog Marka Križevčanina, Knjižnica također sudjeluje postavljanjem prigodne izložbe iz fonda Zavičajne zbirke.

Zahvaljujući izlaganju određene zavičajne literature iz Zbirke u izložbenom prostoru na Odjelu za odrasle i Studijskom odjelu, građanstvo na jednostavniji način dobiva uvid u sadržaj Zavičajne zbirke *Crisiensia*, čime se potiče i interes javnosti za korištenje same građe Zbirke koja tako, osim povijesne i kulturne, ima i edukativnu ulogu.

7. Popularizacija i promocija Zbirke

Jedan od oblika popularizacije Zavičajne zbirke svakako je internetska stranica knjižnice koja od 1998. godine pruža informacije o Knjižnici i samoj Zavičajnoj zbirci. Preko internetskih stranica ja-

vnost ima pristup digitaliziranoj zavičajnoj baštini: hemerotecij, starim razglednicama i vrijednim starijim dokumentima, npr. starim pozivnicama na razna događanja u gradu. Na internetskoj stranici redovito se mogu naći i sadržaji o aktivnostima u Knjižnici od kojih su neki usko vezani za sadržaj Zbirke, poput raznih izložaba zavičajnih publikacija.

Jednom godišnje, obično krajem stare ili početkom nove godine, Knjižnica priređuje izložbu pod nazivom *Nakladništvo u Križevcima* i tom prilikom izlaže sve publikacije iz Zavičajne zbirke prispjele u Knjižnicu kroz tekuću godinu. Izložena građa obično je popisana u posebnom izložbenom katalogu koji je dostupan javnosti u tiskanom i elektroničkom obliku. Osim toga, izlaganjem zavičajnih knjiga Knjižnica indirektno sudjeluje i u edukaciji građanstva, upoznavajući svoje korisnike s poznatim zavičajnim osobama ili manifestacijama. Kod nekih se korisnika pritom pojavljuje interes za posudbom izloženih publikacija pa je to još jedna izvrsna promocija Zbirke. Uz to, na promotivnom stolu Odjela za odrasle tijekom cijele godine može se naći *Bilten zavičajne građe* u kojem se donosi popis novijih djela uvrštenih u Zbirku, što je također poticaj korisnicima za posudbu publikacija iz Zbirke.

Da bi se skrenula pozornost na samu Zbirku, osim izložaba, Knjižnica priređuje i dodatne programe, poput promocija zavičajnih knjiga ili književnih susreta sa zavičajnim autorima, čime privlači dodatni publicitet i ostvaruje brojne mogućnosti za daljnji razvoj Zbirke.

Osobito se uspješnom pokazala suradnja knjižničara i učenika koji za svoje školske projekte koriste zavičajnu građu i time je promoviraju. Takvim oblikom suradnje kod mladih se potiče svijest o važnosti čuvanja kulturne baštine i same Zavičajne zbirke.

Ono što također pomaže u promociji Zbirke jest dugogodišnja uspješna suradnja knjižnice s kulturnim i obrazovnim institucijama grada i okolice te s ostalim pravnim i fizičkim osobama, zahvaljujući kojoj u Zbirku i pristižu noviteti. Navedena otvorenost za suradnju vrlo je važna za sveopći

kulturni razvoj grada i okolice, a ujedno pomaže i u očuvanju i proširivanju sadržaja same Zbirke. Kod građanstva se time također pojavljuje interes za prikupljanjem i čuvanjem kulturne baštine pa se neki građani odlučuju i za donaciju određenih predmeta ili knjižne građe, kako raznim kulturnim ustanovama tako i samoj Zavičajnoj zbirci.

Zaključak

Iako je riječ o manjoj Zavičajnoj zbirci (u odnosu na zbirke nekih drugih narodnih knjižnica) koja sakuplja knjižničku građu s manjeg geografskog područja, njezina uloga je velika i važna za lokalnu društvenu zajednicu, ali i šire. Dokaz tome jest upravo sav vrijedan sadržaj koji se nalazi u fondu Zavičajne zbirke *Crisiensia* i čini pravo kulturno bogatstvo za grad i okolicu. Fond Zavičajne zbirke neprestano se povećava, a sve je veća i potreba korisnika za korištenjem te građe.

Iako u Gradskoj knjižnici »Franjo Marković« Križevci ne postoji knjižničar zadužen samo za rad u Zavičajnoj zbirci, ona i dalje unutar Knjižnice ima posebnu ulogu te samim sadržajem knjižničarima predstavlja svojevrsni izazov. Timskim radom, ali i individualno, svaki knjižničar na neki način doprinosi njezinom razvoju, bilo da je riječ o nabavi zavičajnih publikacija, njihovoj stručnoj obradi, zaštiti i održavanju ili predstavljanju Zbirke javnosti. Ukazujući na važnost i vrijednost sadržaja Zbirke, knjižničari pokušavaju osvijestiti svoje korisnike, ali i šire građanstvo da se u Knjižnici nalazi vrlo vrijedno zavičajno bogatstvo.

Što se tiče budućnosti Zavičajne zbirke, prije svega valja istaknuti da se u nekoliko idućih godina očekuje preseljenje kompletne Knjižnice, a time i Zavičajne zbirke u novi prostor, čime bi se omogućili adekvatni uvjeti za čuvanje i zaštitu Zbirke. Nadalje, Knjižnica ima u planu, ovisno o količini financijskih sredstava, digitalizirati stariju i vrijednu građu Franje Markovića te digitalizirana djela postaviti na internetsku stranicu. Neka djela već su u procesu obrade. Takvim postupcima ne doprinosi se samo zaštiti starih i vrijednih

zavičajnih publikacija, nego se uvelike doprinosi suvremenijim oblicima učenja i proučavanja, a sama građa putem interneta postaje svakodnevno svakome dostupna.

Zavičajna zbirka *Crisiensia* već dugi niz godina pruža mnoštvo informacija o križevačkom kraju te svojim postojanjem daje značajan doprinos kulturnom i znanstvenom aspektu grada i okolice. Zato ona, kao i sve zavičajne zbirke narodnih knjižnica, opravdava svoje postojanje i dokazuje da svaka sredina, čak i ona brojem stanovnika manja, poput križevačke, daje značajan doprinos sveukupnoj kulturi.

Summary

Significance of the *Crisiensia* Native Collection of Public Library „Franjo Marković“ Križevci

Key words: Križevci, city library ‘Franjo Marković’, native collection, *Crisiensia*, old and rare books

Native collection *Crisiensia* kept at the city library ‘Franjo Marković’ in Križevci is important because it contributes to historical, cultural and scientific development of the local community and enriches Croatian culture.

The collection was founded in 1975 aiming to collect all written sources (books, periodicals, reviews, brochures, almanacs, audiovisual material etc) that deal with Križevci and its vicinity either by content, place of publishing, origin of authors or links authors have with the area of Križevci.

This paper presents an outline of native collection *Crisiensia*. The sources are divided into five chapters: *Features of interest in the Collection*, *Sources with old seals and denotations*, *Serial publications and news articles*, *Important persons born in Križevci and their works in the Collection*, *Persons whose life or work are related to Križevci and their works in the Collection*.

A special chapter is dedicated to publishing trade and typography which flourished in Križevci in the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century. Five printers, booksellers and publishers dominated at that time: Gustav Neuberger, Vilko Schwartz, Milan Neugebauer, Josip Goldberger and Jakob Breyer.

Besides abovementioned, the paper shows how the library collaborates with its users, associations and institutions from town and its surroundings in order to gather more sources for the native collection.

Izvori

1. Katalog Gradske knjižnice »Franjo Marković« Križevci.

Dostupno na: <http://www.knjiznica-krizevci.hr/ekatalog/default.asp> (17. siječnja 2012.)

Literatura

1. Blašković, Miljenko. Dragutin Novak, prvi hrvatski pilot. Dostupno na: <http://www.zrakoplovstvo.net/pov/pov.html> (18. veljače 2012.).

2. Bratulić, Josip; Damjanović, Stjepan. 2005. Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Sv. 1 (VII.-XVII. st). Križevci: Veda.

3. Flajs, Dubravka. 2006. Milislav Demerec, križevački student i priznati svjetski genetičar, *Cris*, god. VIII., br. 1/2006., Križevci, 173-175.

4. Janeš-Žulj, Marjana. 170 godina organiziranog čitanja u Križevcima: od Ilirske čitaonice do Gradske knjižnice. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/knjiznica/_o_knji_170_god_org_cit.asp (17. siječnja 2012.)

5. Grijak, Zoran. 2008. Ivo Vojnović u Križevcima, *Cris*, god. X., br. 1/2008., Križevci, 28-38.

6. Häusler, Karlo. 2002. Uspomene na A. G. Matoša, Križevci: Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci.

7. Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. 2009. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

8. Hrvatska opća enciklopedija. 2007. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, sv. 9., str. 633. (Natuknica: Josip Kalasancije-Klekovski Schlosser)
9. Iz povijesti. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/knjiznica/_oknjiznici_izpovijesti.asp (17. siječnja 2012.)
10. Janeš, Lovro. 2003. Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtnom na digitalizaciju heme-roteke u Gradskoj knjižnici »Franjo Marković« Križevci, Cris, god. V., br. 1/2003., Križevci, 100-104.
11. Janeš-Žulj, Marjana; Delić, Petar. 1998. Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci: spomen knjiga u povodu 160. godišnjice postojanja. Križevci: Gradska knjižnica »Franjo Marković« Križevci.
12. Janeš-Žulj, Marjana. 2003. Križevačko nakladništvo u 2003. godini, Cris, god V., br. 1/2003., Križevci, 97-99.
13. Jošt, Marijan. 2006. Gustav Bohutinsky agronom, genetičar i oplemenjivač bilja. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/42012> (10. ožujka 2012.)
14. Kekić, Nikola. N., 2011. Tadija Smičiklas i grkokatoličko sjemenište Križevačke biskupije, 14. listopada 2011. Dostupno na: <http://uskok-sosice.hr/?p=1728> (25. veljače 2012.)
15. Križevci.eu. Dostupno na: http://www.krizevci.eu/hr_HR/kri%C5%BEevci/li%C4%8Dnosti/dragutin+novak/ (19. veljače 2012.)
16. Kolar-Dimitrijević, Mira. 2005. Prilog biografiji Milutina Mayera, učitelja u Svetoj Heleni i pisca povijesnih romana, Cris, god. VII., br. 1/2005., Križevci, 73-88.
17. Maruševski, Olga. 1993. Križevci u 19. stoljeću, u: Žarko Domljan (ur.), Križevci: grad i okolica, Zagreb: Institut za povijest Sveučilišta, 51-72.
18. Milas, Marija. 2009. Učenički projekt: pratimo Putositnice Antuna Nemčića, Cris, god. XI., br. 1/2009., Križevci, 238-246.
19. Milosavljević, Rade. 1988. Leksikon Križevčana: prilog poznavanju povijesti Križevaca i križevačkog kraja, Križevci: Povijesno društvo Koprivnica.
20. Narodne novine. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (20. veljače 2012.)
21. Narodne novine. Zakon o knjižnicama. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (20. veljače 2012.)
22. Nikolić, Sonja; Trinajstić, Nenad. 2006. Milutin Cihlar Nehajev – hrvatski književnik i kemičar. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/27456>. (12. veljače 2012.)
23. Novosel, Ottone. 2011. Milan Grlović (Križevci, 10. 10. 1852. - Zagreb, 09. 06. 1915.), Cris, god. XIII., br. 1/2011., Križevci, 447 - 451.
24. Općina Brckovljani, Slavko Kolar. Dostupno na: http://www.brckovljani.hr/kultura/detalji/kolar_s.html (18. veljače 2012.)
25. Peklić, Ivan. 2003. Križevački nakladnik Mirko Breyer, Cris, god. V., br. 1/2003., Križevci, 84-90.
26. Pejić, Ilija. 1998. Zavičajna zbirka u kontekstu novih društvenih promjena, Bjelovarski učitelj, god. VII, 2-3/1998., 6-9.
27. Planinarsko društvo Kalnik Križevci. Dostupno na: http://www.pdkalnik.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=28&Itemid=34 (15. ožujka 2012.)
28. Poturiček, Martina. 2011. Katalog izložbe: »Tiskarstvo u Križevcima krajem 19. i početkom 20. stoljeća«. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/pdf/2011/ZZC_NAKLADNISTVO_04_2011.pdf (20. siječnja 2012.)
29. Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. Dostupno na: <http://www.hkdruštvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf>
30. Šerman, Draško. Milislav Demerec od Hrvatske do Sjedinjenih američkih država. Dostupno na: <http://public.carnet.hr/zuh/velikani/demereck.htm> (11. veljače 2012.)
31. Tošić-Grlač, Sonja. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/83704> (15. veljače 2012.)
32. Malnar, Aleksandra (ur.). 1996. Upute za poslovanje narodnih knjižnica, Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 113-120.
33. Visoko gospodarsko učilište u Križevci-

ma. Dostupno na: <http://www.vguk.hr/?A=NOV&SIF=093&GRUPA=orn> (17. siječnja 2012.)

34. Vučevac-Bajt, Vesna. Organizacija i razvitak veterinarstva u Hrvatskoj. Dostupno na: <http://public.carnet.hr/zuh/od1874/mznan/veterink.htm> (22. veljače 2012.).

35. Weisz-Maleček, Renee. 2009. Moji djedovi, Ha-Kol. 108/2009, str. 31-34. Dostupno na: http://www.zoz.hr/files/ha-kol_108.pdf (21.2.2012.).

36. Živković, Daniela. Knjižnice i zavičajnost na pragu *globalizacije* (u tisku).